

บทที่ 3

วิธีวิทยาการวิจัย (Methodology)

1. ระเบียบวิธีการศึกษา (Research Methodology)

วิธีการและขั้นตอนในการศึกษาของโครงงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะพรรณนา (Descriptive Research) ถึงสภาพปรากฏการณ์ในการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ ที่ส่งผ่านกลไกทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในระดับสถาบันครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งในสภาพปัจจุบันว่ามีกระบวนการเป็นอย่างไร โดยที่จะอธิบายถึงปัจจัยความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดเป็นการดำเนินวิถีแห่งการปฏิบัติและวิถีคิดของชาวมอญที่มีต่อความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ อันได้ส่งผลการถ่ายทอดองค์ความรู้บรรทัดฐานทางสังคม พิธีกรรมและปัจจัยที่มีผลกระทบ ดังนั้น ในการออกแบบการวิจัย (Research Design) ครั้งนี้ จึงใช้การออกแบบ One case study เป็นการเลือกศึกษา ปรากฏการณ์ของชุมชนในเขตพื้นที่ ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและปมประวัติของชุมชนเดียวกัน

2. หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

2.1 หน่วยในการวิเคราะห์ ชาวมอญ(รามัญ) บ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ต. คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

2.2 ประชากรในการศึกษา (Population) หมายถึง ชาวมอญ(รามัญ) หรือ “ชาวไทย-รามัญ” บ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ต. คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

2.3 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในการศึกษครั้งนี้ เป็นการเลือกตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (nonprobability sampling) โดยการเลือกตัวอย่างแบบอิงจุดมุ่งหมาย (purposeful sampling) ได้แก่ ผู้รู้ของชุมชนชาวมอญ (Key informant) และจากบุคคลภายนอกซึ่งเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษโดยผู้วิจัย เลือกใช้การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในลักษณะแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) ผสมกับแบบหลายมิติ (Dimension Sampling) ดังนี้คือ

1. จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลภายในของระบบโครงสร้างของครัวเรือนและชุมชน

- 1.1 ผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ได้แก่ พ่อแม่ หัวหน้าครัวเรือน ผู้อาวุโส หรือต้นผี
- 1.2 ผู้ที่มีหน้าที่ในการรับการถ่ายทอด ได้แก่ บุตรหลานหรือเครือญาติในตระกูลผี เช่น สะไ้
- 1.3 ผู้ที่มีความรู้ด้านจิตวิญญาณและความเชี่ยวชาญด้านในพิธีกรรมของชุมชน เช่น ไต้ง ผู้ช่วยไต้ง หรือคนทรง
- 1.4 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือสนับสนุนในกระบวนการถ่ายทอดของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำภาครัฐ พระสงฆ์

2. จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงอ้างอิงจากวิธีการแบบสโนว์บอลล์ ได้แก่

- 2.1 ผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านในพิธีกรรมที่เข้ามามีส่วนร่วม
- 2.2 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอด จากภาครัฐและเอกชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล (Collecting and Analysis of Data)

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.1 **ข้อมูลด้านเอกสาร** โดยทำการรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาวิจัยและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ(รามัญ) ซึ่งอยู่ในรูปของเอกสาร สิ่งพิมพ์และสื่อรูปแบบอื่น ๆ จากสถาบันของรัฐ ชุมชน ภาคเอกชน และบุคคล

3.1.2 **ข้อมูลด้านบุคคล** โดยทำการสัมภาษณ์บุคคล กลุ่มบุคคล ที่เป็นผู้รู้ของชุมชนชาวมอญ (Key informant) ซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือน ผู้ที่เป็นต้นผี ผู้นำด้านจิตวิญญาณของชุมชน และผู้รับการถ่ายทอดโดยตรงคือ กลุ่มบุตรหลาน ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอด เช่น ผู้นำของชุมชน กลุ่มองค์กร และภาครัฐ

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล (Mode of Data Analysis)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) เนื่องจากมุ่งที่จะตอบคำถามการวิจัยในลักษณะของการตอบต่อแนวคิดและทฤษฎีที่ตั้งเป็นกรอบในการศึกษา ดังนั้นคือ ต่อแนวคิดการขัดเกลาทางสังคม ต่อ

แนวคิดการจัดการความรู้ ต่อทฤษฎีการสื่อสารและต่อทฤษฎีบทบาท ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการองค์ความรู้ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ซึ่งมีความเป็นพลวัตและนามธรรมสูง ดังนั้นจึงต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลลงลึก ในด้านเนื้อหาของความเชื่อ การให้คุณค่า ระบบความคิด ในการที่จะแปลความหมายหรือทำการตีความข้อมูล กับทั้งจะต้องได้รับการตรวจสอบจากมุมมองของคนใน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจในประสบการณ์เป็นอย่างดี ในเรื่องวิถีวัฒนธรรมทางสังคมของชาวมอญ ประกอบกับบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมโดยรวมของสังคมที่ศึกษา

3.3 ขั้นตอนการดำเนินการ

3.1 ทำการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.2 ลงพื้นที่เข้าสู่สนามวิจัย

3.3 ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้รู้ของชุมชนชาวมอญ (Key informant) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ

3.4 ทำการสังเกตโดยเข้าสังเกตการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ระบบพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับโครงสร้างของสังคม ตลอดจนถึง พิธีกรรมและประเพณีที่ได้จัดกระทำ

3.5 ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

3.6 ดำเนินการจัดทำรายงานผลการศึกษาเพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการวิทยานิพนธ์

4. จริยธรรมในการวิจัย (Ethnic)

ผู้ศึกษาวิจัยจะปฏิบัติตาม แนวทางการปฏิบัติของคณะกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ ที่ได้กำหนดจรรยาบรรณของนักวิจัย ไว้เมื่อ 8 เมษายน 2541 เพื่อใช้เป็นแนวหลักเกณฑ์ควรประพฤติของนักวิจัยทั่วไป ไม่ว่าสาขาวิชาการใด ๆ โดยให้มีลักษณะเป็นข้อพึงสังวร คุณธรรม และจริยธรรม ในการทำงานวิจัยของนักวิจัยไทย จำนวน 9 ประการ ดังนี้คือ ประการแรก นักวิจัยต้องซื่อสัตย์และมีคุณธรรมในทางวิชาการและการจัดการ ประการที่สอง จะต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการทำงานวิจัยตามข้อตกลงที่ทำไว้กับหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย ต่อหน่วยงานที่ตนสังกัด ประการที่สาม จะต้องมีความรู้พื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัย ประการที่สี่ จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษา วิจัยไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ประการที่ห้า จะต้อง

เคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย ประการที่หก การมีอิสระทางความคิดโดยปราศจากอคติในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย ประการที่เจ็ด จะพึงนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางที่ขอบ ประการที่แปด การพึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่นและท้ายสุดคือการที่นักวิจัยพึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกระดับ

5. วิธีการดำเนินการในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาจากเอกสารโดยการรวบรวมเอกสารองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีชีวิตของชาวมอญ โดยการเข้าค้นคว้าและขอสำเนาเอกสารนำกลับมาเพื่ออ่าน ทบทวน เชื่อมโยงเหตุการณ์ และจัดเรียงลำดับข้อมูลขั้นตอนของเนื้อหาในเรื่องราวที่เป็นองค์ความรู้หลักสองประการคือด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวมอญและด้านองค์ความรู้หลักในเรื่องของความเชื่อของชาวมอญที่ทำয়ที่สุดในการประมวลคือ สามารถจำแนกออกได้ สามองค์หลักคือการนับถือผี พิธีกรรม และพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวมอญ โดยได้ไปสืบค้นจากหอสมุดของสถาบันการศึกษา ส่วนราชการ และจากเอกสารของบุคคลที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงชุมชนในถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง

ลำดับต่อมาคือการเข้าสังเกตงานพิธีกรรมต่างๆ ของชาวมอญในชุมชนบ้านคงคาเหนือและที่ตำบลไถ่เคียงคือ ที่ตำบลสร้อยฟ้า เพื่อให้เกิดการเห็นจริงและได้มีความเข้าใจชัดเจน พร้อมทั้งมีความถูกต้องตรงตามสภาพของวิถีชุมชน อันนอกเหนือจากการอ่านงานที่เขียนไว้ในเอกสารทางวิชาการหรือบันทึกของผู้รู้ เพื่อให้มีมุมมองที่กว้างมากยิ่งขึ้น และเพื่อให้สามารถเปรียบเทียบ หรือได้ทราบถึงนัยที่แฝงอยู่ในองค์ความรู้ของกระบวนการถ่ายทอด และได้ช่วยให้การจัดลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมกับกระบวนการทั้งหมดได้ครอบคลุมมากขึ้น โดยได้เข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมงานกิจกรรมของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ดังนี้คือ พิธีกรรมการจัดเลี้ยงผีประจำปี จำนวน 4 ครั้ง พิธีกรรมการรำผี จำนวน 1 ครั้ง และเข้าสังเกตการแบบมีส่วนร่วมงานกิจกรรมของชุมชนบ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า ดังนี้คือ พิธีกรรมการรำผี จำนวน 2 ครั้ง

ลำดับต่อมาคือการเข้าสัมภาษณ์ โดยผู้ศึกษาได้จัดทำแนวคำถามการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ บุคคลผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญของชุมชน โดยการแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอด กลุ่มผู้รับการถ่ายทอด กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญ และกลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนบ้านคงคาเหนือ โดยได้ทำการขออนุญาตหมายเข้าสัมภาษณ์ และพบว่าข้อมูลบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์ จึงได้ออกแบบตารางสำรวจประชากรชาวมอญ

ในเขตชุมชนทุกครัวเรือนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นจริง ทั้ง 285 ครัวเรือน ของชุมชนบ้านคงคาเหนือ

ลำดับต่อมา นำข้อมูลมาเรียบเรียงสรุปประเด็นปัญหา ตามกรอบแนวคิดทฤษฎี ในครั้งแรกที่อยู่ในเค้าโครงกรอบความคิด เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำเสนออธิบาย ต่อจากนั้นจึงได้กำหนดตั้งเค้าโครงความคิดโดยสรุปอีกครั้งหนึ่งตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจริง โดยผู้ศึกษาได้ประมวลสรุปออกมาบนฐานข้อมูลและความรู้ที่ได้จากการสังเกต การอ่านงานเอกสาร และการสัมภาษณ์ทั้งหมด โดยอันเป็นเนื้อหาจริงที่เป็นอยู่และมีอยู่จริงในบริบทของสังคมตั้งแต่ในครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนบ้านคงคาเหนือ และได้นำเสนอเอกสารงานวิจัยและนำอธิบายที่ได้จากการศึกษา ต่อคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ตามลำดับในท้ายสุด

ผลการสัมภาษณ์ โดยผู้ศึกษาได้สรุปเป็นกรอบประเด็นกว้างๆ ดังนี้คือ

1. นางอุทิศ ทูมมาสุต ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้โดยสังเขปดังนี้ นางได้เป็นผู้ที่มีเชื้อสายรามัญและนับถือผีมอญ แต่ในเรื่องการจัดทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีตนเองและญาติไม่สามารถที่จะทำได้ เมื่อครบเวลาการเลี้ยงผีตนเองจะเป็นผู้ซื้อของและวานให้ผู้ที่ทำอาหารและขนมผีเป็นช่วยทำและจัดเลี้ยงให้ตน โดยตนเองเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด และได้กล่าวว่าตนเองนั้นมีความเชื่อและนับถือผีมากไม่กล้าทำผิดกลัวถูกผีลงโทษเอากับตนเองหรือบุตรหลานได้ และจะรับเลี้ยงผีตลอดไปจนกว่าจะสิ้นบุญ เนื่องจากญาติมีฐานะไม่ค่อยดีนักตนเองก็จะรับผิดชอบทั้งหมด แต่จะพยายามบอกกล่าวญาติทุกครั้งให้มาร่วมงานพร้อมหน้าพร้อมตาทั้งในการเลี้ยงผี

2. นางขันทอง ชูสุทธิ ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้โดยสังเขปดังนี้ นางได้สามีเป็นคนมอญ ตั้งแต่เด็กได้ติดตามแม่และญาติไปช่วยงานเลี้ยงผีและการรำผี จึงได้มีความรู้โดยการฝึกหัดเป็นลูกมือ และสอบถามความรู้ในการทำอาหารและขนมเลี้ยงผี ต่อมาก็ทำได้และยังได้ไปช่วยงานเลี้ยงผีในชุมชนตลอดมา ในขณะที่ก็พยายามถ่ายทอดวิชาให้กับลูกสาวและผู้ที่มาขอความรู้อยู่เสมอ นางมีความเชื่อและนับถือผีเป็นอย่างมากเนื่องจากมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผีมอญอยู่บ่อยครั้ง

3. กำนันประทีป มีพรบุชา ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้โดยสังเขปดังนี้ ตนเองเป็นคนไทยเชื้อสายจีน แต่ก็ชอบในวัฒนธรรมมอญที่มีความลึกซึ้ง ตนได้สนับสนุนในส่วนของกิจกรรมของชุมชนโดยตลอดมาและไปช่วยตามงานที่มีการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับผีมอญบ่อยครั้งมาก คิดว่าปัจจัยที่พบเห็นว่าเป็นปัญหาต่อการถ่ายทอดคือการที่คนในหมู่บ้านเริ่มแยกออกไปทำมาหากินออกไปศึกษา หรืออยู่ต่างถิ่นมากขึ้น โดยคิดว่าวัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้อง

เร่งเข้ามาผลักดันเสริมให้วัฒนธรรมของมอญเข้มแข็งขึ้นอีกครั้ง เพราะวัดคงคารามเป็นชุมชนใหญ่ของชาวมอญ

4. นายหุ่น หม้อทิพย์ ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้โดยสังเขปดังนี้ ตนได้ติดตามผู้ใหญ่ที่มีความชำนาญในการสร้างโรงรำผี ไปเกือบทุกครั้ง ได้ช่วยเป็นลูกมือแรงงานในการก่อสร้างโรงรำผี เพราะมีใจรัก โดยสังเกตและจำได้ ต่อมาคุณตาผู้เป็นช่างอาวุธก็สอนสูตรและเคล็ดในการก่อสร้างให้ พร้อมกับคาถาวิธีปัดรังควานให้แก่ตนเองและเพื่อน เนื่องจากเห็นว่าตนสนใจและติดตามเป็นลูกมือมานาน จนชำนาญ ปัจจุบันก็ได้ไปช่วยงานทุกงานที่คนมาบอกให้ช่วย โดยไม่คิดค่าจ้าง ถือว่าเป็นน้ำใจช่วยเหลือกัน และเป็นชาวมอญด้วยกัน นอกจากนี้ก็พยายามสอนให้ช่างรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วิธีการสร้างและเทคนิคต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามสูตรโบราณและไม่ให้วิชาหายไป ตนมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษมาก พยายามมิให้เกิดความผิดพลาด เพราะถ้าผีผีขึ้นมากลัวถูกลงโทษจากผี

5. นางมณฑา อินทรบุตร ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้สังเขป ดังนี้ ตนเองมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก บิดาของนางเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในการประกอบพิธีกรรมในวิถีชีวิตของคนมอญ โดยเชื่อว่าเป็นการทำบุญในการที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น นอกจากนี้ได้กล่าวว่าเมื่อบิดาของนางได้ชราภาพลง ได้มีหลักการในการถ่ายทอดวิชาการเป็นผู้ชำนาญการในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคนมอญตั้งแต่เกิดจนตาย ให้แก่ผู้ที่สนใจ ผู้ที่จะได้รับการถ่ายทอดนั้นต้องมีความรู้ทางภาษามอญและเป็นคนดี

6. พระสุธมโม ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้สังเขป ดังนี้ ตั้งแต่ท่านเป็นเด็กที่บ้านของท่านจะสอนให้รู้ในเรื่องราวของผีมอญก่อน เป็นอันดับแรก ต่อมาก็เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา ตามมา โดยเน้นว่าผู้ที่เป็นครู หรือผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ทุกคน เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการที่จะช่วยให้วัฒนธรรมของมอญคงอยู่สืบต่อไป โดยท่านเองได้ไปสอนวัฒนธรรมมอญให้แก่เด็กนักเรียนในชุมชน โดยการสอนหัดให้เด็กนักเรียนพูดมอญและการเขียนภาษามอญเบื้องต้น และสอดแทรกความรู้วิถีวัฒนธรรมของคนมอญเข้าไปเพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ข้อมูลพื้นฐานในอดีตรวมของชุมชน ท่านเองมีความเชื่อและนับถือในเรื่องผีบรรพชนอย่างมาก และจะช่วยอนุรักษ์สืบสานวิถีมอญสืบไป

7. อาจารย์ ไสภณ นิไชโยค ได้ให้สัมภาษณ์ สรุปได้โดยสังเขป ดังนี้ ท่านเป็นคนไทยเชื้อสายมอญที่มีความรักในวิถีความเป็นมอญและบรรพชน และได้ตั้งใจส่งเสริมสนับสนุนให้วิถีวัฒนธรรมของชาวมอญคงอยู่สืบไปอย่างเต็มความสามารถเท่าที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ และได้ให้ข้อมูลเชิงลึกในเรื่องของประวัติศาสตร์ชนชาติมอญและวิถีวัฒนธรรม ตั้งแต่ในสมัยที่ท่านเป็นเด็กจนถึงปัจจุบันหลังท่านเกษียณอายุจากราชการ